

Как видно из таблицы, помимо данных о типологии ошибок, здесь приводятся сведения о причинах их возникновения, что проливает свет на механизмы лексических процессов в неблизкородственных языках.

Что же дает национально ориентированный учебник по типологии родного и иностранного языков для осмысления процессов глобализации? С одной стороны, овладение английским языком как глобальным языком-макропосредником способствует включению национального знания в научную картину мира, обеспечивая взаимопонимание ученых, участников коммуникации. С другой стороны, поддерживая и сохраняя национальные языки, данный вид знания формирует мультикультурную картину, обогащая мировую картину и сохраняя национальную и этническую идентичность народов.

ЛИТЕРАТУРА

1. Плу́нган, В. А. О (бес)конечности языка / В. А. Плу́нган // Русский Журнал [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://old.russ.ru/krug/19991022_plun.html. – Дата доступа : 15.04.2019.
2. Паўлоўская, Н. Ю. Метадалогія навуковага даследавання: тыпалагічны аспект: вучэб.-метаэд. дапам. для студэнтаў устаноў вышэйшай адукацыі / Н. Ю. Паўлоўская, В. А. Арцёмава, В. М. Гапеева. – Мінск : МДЛУ, 2018. – 148 с.

Н. С. Старжынская, Д. М. Дубініна
Мінск, БДПУ ім. М. Танка

АБ ПАНЯЦЦІ НАЦЫЯНАЛЬНА-МОЎНАЙ АДУКАЦЫІ ДЗЯЦЕЙ ДАШКОЛЬНАГА ЎЗРОСТУ Ў СІТУАЦЫІ БЛІЗКАРОДНАСНАГА ДВУХМОЎЯ

У якасці галоўнай мэты сучаснай культурна-гістарычнай парадыгмы адукацыі выступае фарміраванне грамадзянскай, творчай асобы, здольнай да культурнага тварэння, развіццё і выхаванне дзіцяці як чалавека культуры. Зместам адукацыі ў сучаснай адукацыйнай парадыгме на ўсіх яе ўзроўнях з'яўляецца культура як спрэсаваны вопыт тысячагоддзяў, што ўключае ў сябе культуру паводзін, зносін, пачуццяў, мыслення і практычнай канструктыўнай дзейнасці.

Спецыфічным і ўніверсальным сродкам аб'ектывацыі зместу як індывідуальнай свядомасці, так і культурнай традыцыі з'яўляецца мова, якая выступае і як складнік культуры, і як яе прылада. Родная мова валодае асаблівым культуратворчым патэнцыялам, стварае ўмовы для асобнага развіцця, духоўна-маральнага ўдасканалення дзяцей і педагогаў. У гэтым праяўляецца ўнікальнасць мовы як базіснага элемента культуры.

Тэарэтычнымі асновамі развіцця маўлення і культуры маўленчых зносін дзяцей дашкольнага ўзросту з'яўляюцца ўяўленні аб заканамернасцях маўленчага развіцця дашкольнікаў, сфармуляваныя ў працах Л. С. Выгоцкага, Д. Б. Эльконіна, А. А. Лявонцьева, А. І. Зімняй, Ф. А. Сахіна, С. Н. Цэйтлін, А. М. Шахнаровіча і інш. Згодна з іх поглядамі, у аснове навучання роднай мове ляжыць фарміраванне ў дзяцей здольнасці арыентавацца ў моўнай рэчаіснасці, моўных адносінах і ўзаемазалежнасцях. Вядучым напрамкам ў навучанні роднай мове з'яўляецца фарміраванне моўных абагульненняў, элементарнага асэнсавання з'яў мовы і маўлення. Арыенціроўка дзіцяці ў моўных з'явах стварае ўмовы для самастойнага назірання за мовай, цікавасць да роднай мовы і забяспечвае творчы характар маўлення, тэндэнцыю да яго самаразвіцця

Такім чынам, у дачыненні да дзяцей дашкольнага ўзросту можна і трэба казаць як аб развіцці іх маўлення, так і аб навучанні мове, паколькі развіцце маўлення абавязкова ўключае і фарміраванне ў дзяцей элементарнага ўсведамлення некаторых з'яў мовы і маўлення (Ф. А. Сахін). Інакш кажучы, развіцце маўлення – гэта фарміраванне маўленчых навыкаў і ўменняў, а навучанне мове – развіцце элементарнага ўсведамлення моўных і маўленчых з'яў, якое, у сваю чаргу, садзейнічае больш паспяховаму авалоданню практычнымі маўленчымі навыкамі.

У адносінах да дзіцяці дашкольнага ўзросту маўленчае развіцце заключаецца не толькі ў развіцці яго зададзенай прыродай маўленчай здольнасці, фарміраванні вуснага маўлення як сродку сацыялізацыі, пазнання культуры і свету ў цэлым, але і ў фарміраванні пазіцыйнай нацыянальна-культурнай ідэнтыфікацыі, у аснове якой ляжыць асэнсаванне сябе як часткі пэўнай нацыі, разуменне самакаштоўнасці кожнага народа, яго мовы і культуры, выхаванне талерантнасці.

Вядучымі падыходамі да пабудовы выхавання і навучання дзяцей дашкольнага узросту выступаюць асобасна-арыентаваны і звязаныя з ім культуралагічны і кампетэнтнасны падыходы.

У *асобасна-арыентаванай* парадыгме адукацыі асяроддзем развіцця і выхавання дзіцяці выступае культура, якая разглядаецца не проста як набор фіксіраваных сацыяльных эталонаў, а як сукупны творчы вопыт, як універсум творчых здольнасцей чалавека. Асваенне творчага патэнцыялу культуры мае на ўвазе яе творчае пераўтварэнне.

У якасці галоўнага арыенціра *культуралагічнага падыходу* выступае фарміраванне творчай асобы дзіцяці, здольнай да культурнага самаразвіцця. Выхавальнік аказвае дапамогу дзіцяці ў асэнсаванні сябе асобай, у выяўленні і раскрыцці яго магчымасцей.

Кампетэнтнасны падыход засяроджвае ўвагу на выніках навучання: фарміраванні ў дзіцяці ключавых кампетэнцый, якія дазваляць яму паспяхова адаптавацца ва ўмовах дынамічнага развіцця сацыяльных стасункаў. Да такіх кампетэнцый у рамках развіцця маўлення і культуры маўленчых зносін адносяцца: *маўленча-камунікатыўная, лінгвакультуралагічная і моўная.*

Маўленча-камунікатыўная кампетэнцыя ўключае ўменні: разумець выказванні іншага чалавека і будаваць дыялог з выкарыстаннем разнастайных моўных сродкаў у адпаведнасці з сітуацыяй; набыць нескладаныя звязныя маналагічныя выказванні для вырашэння камунікатыўных задач; ўсталёўваць кантакты з аднагодкамі і знаёмым дарослым.

Лінгвакультуралагічная кампетэнцыя праяўляецца ў цікавасці да роднай мовы і элементарным эмацыянальна-каштоўнасным стаўленні да яе як складніка культуры; першапачатковай нацыянальнай самасвядомасці.

Моўная кампетэнцыя ўключае элементарныя веды аб мове, асноўных лінгвістычных адзінках, уменні іх аналізаваць (праводзіць гукавы аналіз слова, падзел слова на склады, сказа на словы); валодаць на ўзроўні моўнага чуцця пачатковымі ўяўленнямі аб лексічных, арфаэпічных, граматычных нормах беларускай мовы, правілах маўленчага этыкету.

Зыходзячы з культуралагічнага, асобасна арыентаванага і кампетэнтнаснага падыходаў, мэтай развіцця маўлення і навучання роднай мове з'яўляецца фарміраванне *моўнага ядра асобы* дзіцяці – інтэграванай якасці, без якой яно не можа рэалізаваць сваю культуратворчую функцыю і сама-рэалізавацца як індывідуальнасць. Паняцце моўнага ядра асобы [1] з'яўляецца ў пэўным сэнсе вытворным ад паняцця *моўная асоба* (чалавек як карыстальнік і творца мовы) [2]. У сваю чаргу чалавек як моўная асоба з'яўляецца сувязным звяном паміж мовай і культурай. Усе ўзроўні арганізацыі моўнай асобы, паводле Ю. М. Каравулава, пранізваем нацыянальны пачатак [3, с. 41–42].

Сказанае абумоўлівае неабходнасць навучання роднай мове ў кантэксце фарміравання нацыянальна-моўнай культуры. Вядучымі *метадалагічнымі пазіцыямі* развіцця маўлення і навучання дашкольнікаў роднай мове ў адпаведнасці з культуралагічным і асобасна арыентаваным падыходамі з'яўляюцца наступныя.

Мова – базісны элемент культуры чалавека. У жыцці чалавека мова, перш за ўсё, выступае як універсальны сродак зносін, мысліцельнай дзейнасці, спосаб пазнання навакольнай рэчаіснасці, у шырокім сэнсе слова – грамадска-гістарычнага вопыту чалавецтва (першасныя сацыяльныя функцыі мовы). Яна з'яўляецца тым культурна-гістарычным асяроддзем, якое фарміруе асобу чалавека.

Другаснай сацыяльнай функцыяй мовы выступае яе праяўленне як этнамовы. Разам з агульнымі элементамі грамадска-гістарычнага вопыту ў мове праяўляюцца і нацыянальна-культурныя элементы, якія фіксуюцца ў яе структуры. У маўленні ж знаходзяць адлюстраванне сацыяльна абумоўленыя паняцці. Такім чынам, у працэсе функцыянавання мовы назіраюцца культурнай інфармацыі адбываецца ў двух вымярэннях: моўным і камунікатыўным.

Нацыянальна-культурная (кумулятыўная) функцыя моўных сродкаў дазваляе далучацца да нацыянальных каштоўнасцей, спасцігаць іх асабліва ў значнай меры ўласна мовай народа. Менавіта веданнем значэнняў слоў нацыянальнай мовы, па сцвярджэнні вучоных, фарміруецца моўная

свядомасць [4, с. 162]. Этнамова як кампанент этнасвядомасці накладвае пэўныя карэктывы на ўспрыманне і інтэрпрэтацыю чалавекам наваколля [5, с. 12].

Сучаснае ўсведамленне мэты развіцця маўлення і культуры маўленчых зносін дашкольнікаў не абмяжоўваецца рамкамі развіцця ў дзяцей уменняў практычнага валодання мовай у той або іншай ступені. Важнае значэнне надаецца фарміраванню ў дашкольнікаў элементарнага асэнсавання нацыянальнай мовы як феномена культуры, выпрацоўцы ўменняў карыстацца пачатковымі культуразнаўчымі ведамі. Ужо ў дашкольнай установе, асабліва ў адносінах да старэйшых дашкольнікаў, размова павінна ісці не проста аб навучанні мове, але аб моўнай адукацыі, якая, па сцвярджэнні даследчыкаў, з'яўляецца залогам авалодання культурай.

Паняцце *моўная адукацыя* значна шырэй за паняцце *навучанне мове*. Моўная адукацыя арыентавана не толькі на навучанне дзіцяці асноўным відам вуснага маўлення, але і на фарміраванне ў яго асобасна-значнага, станоўча эмацыянальнага і творчага стаўлення да працэсу пазнання нацыянальнай культуры сродкамі роднай мовы. Мэтай моўнай адукацыі з'яўляецца само дзіця як чалавек культуры.

Такім чынам, першапачатковая моўная адукацыя – гэта станаўленне асобы шляхам уваходжання ў культуру, дзякуючы прыўлашчванню (прысваенню) і творчаму пераўтварэнню якой дзіця становіцца яе суб'ектам. Само ж прыўлашчванне адбываецца ў выніку пазнання, развіцця, выхавання і вучэння. Пры дапамозе і падтрымцы педагога кожнае дзіця пры гэтым знаходзіць для сябе свой асобны сэнс дзейнасці, што і дазваляе яму станавіцца суб'ектам адукацыйнага працэсу.

Зместам моўнай адукацыі дзяцей дашкольнага ўзросту павінна стаць моўная культура ў шырокім сэнсе слова. Апошняе азначае, што пад моўнай культурай разумеецца не толькі і не столькі «моўны эстэтызм», але перш за ўсё выкарыстанне мовы ў тых або іншых сферах, асабліваці поглядаў на мову, моўныя карціны свету і інш. – тое, што з'яўляецца першаступенным кампанентам культуры кожнага народа.

У адносінах да моўнай адукацыі на роднай мове можна гаварыць аб паняцці *нацыянальна-моўнай адукацыі*, у працэсе якой дашкольнік уваходзіць у родную нацыянальную моўную культуру, у яе прастору, якая складаецца падчас змястоўнага суразмоўніцтва на беларускай мове. Вывучэнне роднай мовы як інструмента фарміравання нацыянальна-моўнай культуры накіравана на развіццё асобасна значных уяўленняў, разуменне сістэмы каштоўнасцей уласнай лінгвакультурнай агульнасці.

На кумулятыўнай функцыі мовы заснаваны *лінгвакультуралагічны падыход* да навучання мове, які забяспечвае, з аднаго боку, «уваходжанне» ў нацыянальную і сусветную культуру ў працэсе авалодання маўленнем на беларускай мове, а з другога – авалоданне беларускай мовай на аснове спасціжэння нацыянальнай культуры.

Развіццё ў дашкольнікаў маўлення на нацыянальнай мове ў сілу спецыфічнай сацыялінгвістычнай сітуацыі – блізкароднаснага двухмоўя – набывае ў нашай краіне некаторыя спецыфічныя рысы. Сучасны беларускі дашкольнік удзельнічае ў культурным жыцці і традыцыях беларускага народа, але спасцігае культуру у значнай ступені сродкамі рускай мовы.

У сувязі з гэтым узнікае задача як мага больш ранняга – з моманту наведвання дзіцём установы дашкольнай адукацыі – далучэння дашкольнікаў да роднага слова шляхам увядзення ў нацыянальна-культурны фон беларускай мовы. У гэтым выпадку маўленчыя механізмы, што фарміруюцца ў дзіцяці, забяспечваюць нацыянальнае бачанне навакольнай рэчаіснасці.

Можна вылучыць наступныя метадычныя напрамкі рэалізацыі лінгвакультуралагічнага падыходу да развіцця беларускага маўлення і культуры маўленчых зносін у дзяцей дашкольнага ўзросту: 1) спасціжэнне каштоўнасцей і рэалій нацыянальнай культуры; 2) засваенне дзецьмі нацыянальна маркіраваных адзінак беларускай мовы; 3) навучанне беларускай мове ў дыялогу культур.

Далучэнне дзяцей да каштоўнасцей нацыянальнай культуры прадугледжвае ўключэнне ў змест адукацыі культурознаўчых, перш за ўсё, мастацкіх тэкстаў (першае месца сярод іх належыць народным казкам, паданням, легендам), што адлюстроўваюць ментальны вопыт, культурныя асаблівасці беларускага народа. На аснове такіх тэкстаў адбываецца азнаямленне з культурным вопытам народа, этычнае і эстэтычнае ўздзеянне на думкі, пачуцці і паводзіны дзяцей.

Фарміраванню ў дзяцей каштоўнаснага стаўлення да нацыянальнай мовы садзейнічае ўключэнне ў змест навучання выказванняў пра Беларусь і беларускую мову, якія належаць выбітным стваральнікам культуры. Для дашкольнікаў гэта ў першую чаргу вершы пра родную мову, краіну Беларусь, пра беларусаў, нахталт: *Беларусам я радзіўся, беларусам буду жыць, беларускую зямельку буду шчыра я любіць. Бо радзімая старонка над усё мне прыгажэй, беларуская гаворка над усё мне даражэй* (А. Мілюць). Такія вершы дзеці з задавальненнем завучваюць і дэкламуюць.

У нацыянальна маркіраваных адзінках мовы культурознаўчая інфармацыя можа быць пададзена ў двух аспектах. Першы пласт нацыянальна маркіраваных адзінак складаюць словы, якія абазначаюць рэаліі духоўнай і матэрыяльнай культуры беларусаў. Яны адлюстроўваюць своеасаблівасць нацыянальнай карціны свету: назвы народных звычаяў і свят, што адзначаюцца ў дзіцячым садзе (*Каляды і калядаванне, Гуканне вясны і г.д.*), страў нацыянальнай кухні (*верашчака, драпікі, шчаўе і інш.*), прадметаў народнага мастацтва, з якімі дзеці знаёмяцца падчас заняткаў па выяўленчым мастацтве і інш. (*ручнікі, абрусы, гліняны спарыш, ходнікі, драўляныя цацкі і г.д.*), традыцыйнага адзення (*камізэлька, панёва, брыль і інш.*), абутку (*чобаты*), наймення прамежкаў часу (*студзень, люты ... , нядзеля і інш.*) [6, с. 136].

Да другога пласту нацыянальна маркіраваных адзінак мовы, у якіх праяўляецца культуразнаўчая інфармацыя, адносяцца: устойлівыя параўнанні, заснаваныя на супастаўленні рыс характару, паводзін чалавека з жывёламі, раслінамі (*надзьмуўся, як сых; валасы, як лён; вочы, як валашкі*); фразеалагізмы (*як серада на пятніцу*), сімвалы (*вярба – увасабленне жыццёвай сілы, устойлівасці; бусел – сакральная птушка, ад чаго пайшла назва Беларусі як зямлі пад белымі крыламі*) ды інш.

Як відаць, асаблівую ўвагу педагог павінен надаць адбору дзіцячага лінгвакультуразнаўчага матэрыялу, які ўключае: святы, традыцыі, звычай беларускага народа; песні, танцы, казкі, паэзію, апавяданні, народныя гульні; прыказкі, прымаўкі, рыфмоўкі, чытагаворкі, скарагаворкі і г.д.

Трэці напрамак рэалізацыі лінгвакультуразнаўчага падыходу – дыялог культур – прызваны фарміраваць ў дзяцей ўяўленні пра самабытнасць і ўнікальнасць беларускай мовы і культуры шляхам яе параўнання з рускай мовай (а калі дзеці вывучаюць якую-небудзь замежную мову, то і з ёю). Так, параўнанне адбываецца пры азнаямленні дзяцей з беларускімі і рускімі народнымі казкамі. Калі сюжэты многіх казак супадаюць («Каза-манюка» і «Коза-дереза», «Курочка Ряба» і «Курка Рабка», «Заячья избушка» і «Зайкава хатка» і інш.), то ў мове праяўляецца іх самабытнасць. Дзеці засвойваюць такія выразы, як: *ясныя дзянёчкі, чыстыя дажджочкі, коцік-варкоцік, птушачка-шчабятучка, пятах-чабятых, камарык-дударык, жаба ў каляіне, пан Глінскі-Папялінскі* і інш. Гэта літаратурны мінімум носьбітаў беларускай мовы, засваенне якога дае магчымасць авалодаць не проста пэўнай колькасцю слоў, а літаратурнай спадчынай беларускага народа. У той жа час гэта садзейнічае, па-першае, асэнсаванню дзецьмі агульнага і адметнага ў нацыянальных традыцыях і выхаванню павагі да культурных каштоўнасцей абодвух народаў, а па-другое, папярэджанню і пераадоленню моўнай інтэрферэнцыі.

Акрамя таго, з улікам сацыялінгвістычнай сітуацыі ў Беларусі ў працэсе развіцця маўлення, у прыватнасці навучання грамаце, дапускаецца азнаямленне дзяцей з эквівалентнымі з’явамі блізкароднаснай мовы. Педагог дапамагае дзецям параўноўваць з’явы абедзвюх моў (гук – звук, склад – слог, сказ – предложение), падводзіць да разумення таго, што і беларуская, і руская мовы маюць адны і тыя ж заканамернасці. Гэта садзейнічае больш глыбокай лінгвістычнай падрыхтоўцы дзяцей.

Такім чынам, працэс развіцця маўлення і маўленчых зносін у дзяцей дашкольнага ўзросту носіць агульнаразвіццёвы характар, садзейнічае развіццю творчых здольнасцей, актыўнай разумовай дзейнасці дзяцей, далучэнню іх да нацыянальных каштоўнасцей роднага народа праз мову народа.

З мэтай рэалізацыі культуралагічнага і асобасна арыентаванага падыходаў да навучання дзяцей дашкольнага ўзросту беларускай мове аўтарамі распрацаваны вучэбна-метадычны комплекс «Я мову родную люблю». У склад комплексу ўваходзяць: вучэбна-метадычны дапаможнік, які ўключае прыкладныя адукацыйныя сітуацыі па развіцці маўлення і маў-

ленчых зносін; вучэбны наглядны дапаможнік (метадычныя рэкамендацыі і наглядны матэрыял для работы з дзецьмі); два вучэбныя наглядныя дапаможнікі (рабочыя сшыткі) для работы з дзецьмі. Вучэбна-метадычны комплекс накіраваны на развіццё ў выхаванцаў навыкаў беларускага маўлення і маўленчых зносін у сітуацыі блізкароднаснага білінгвізму [7].

ЛІТАРАТУРА

1. *Бодалёв, А. А.* О коммуникативном ядре личности / А. А. Бодалев // Советская педагогика. – 1990. – № 5. – С. 77–81.
2. *Богин, Г. И.* Уровни и компоненты речевой способности человека / Г. И. Богин. – Калинин, 1975. – С. 9–18.
3. *Караулов, Ю. Н.* Русский язык и языковая личность / Ю. Н. Караулов. – М., 2002. – 264 с.
4. *Леонтьев, А. А.* Язык. Речь. Речевая деятельность / А. А. Леонтьев. – М.: Просвещение, 1969. – 214 с.
5. *Костомаров, В. Г.* Мой гений – мой язык: Размышления лингвиста в связи с дискуссиями о языке / В. Г. Костомаров. – М.: Знание, 1991. – 63 с.
6. Обучение русскому языку в школе : учеб. пособие для студ. пед. вузов / Е. А. Быстрова [и др.]; под ред. Е. А. Быстровой. – М.: Дрофа, 2004. – 240 с.
7. *Старжинская Н. С.* Развіццё беларускага маўлення дашкольнікаў ад 4 да 7 гадоў : вучэб.-метадыч. дапаможнік для педагогаў устаноў дашкольнай адукацыі з рускай мовай навучання / Н. С. Старжинская, Д. М. Дубініна. – Мінск: Нац. ін-т адукацыі, 2016. – 184 с.

Н. А. Стефаненко
Москва, РУДН

ИНТЕРАКТИВНАЯ СРЕДА НА ЗАНЯТИЯХ РКИ КАК МОТИВАЦИОННЫЙ РЕСУРС ДЛЯ ИЗУЧЕНИЯ ИНОСТРАННЫМИ СТУДЕНТАМИ РУССКОГО ЯЗЫКА

Повсеместное распространение IT-технологий, захватившее весь мир, несомненно способствует глобализации мирового образовательного процесса. В наше время IT-технологии, быстро развивающейся частью которых являются цифровые технологии, шагнули так далеко, что использование их сегодня в реальном учебном процессе стало не просто легко и доступно, но и крайне необходимо. Американский ученый, выдающийся математик и философ, основоположник кибернетики и искусственного интеллекта Винер Норберт так высказался о сложившейся ситуации: «Мы изменили своё окружение так радикально, что теперь должны изменить себя, чтобы жить в этом новом окружении». И с этим трудно не согласиться, поскольку IT-технологии изменили не только наше окружение и нас самих, но изменили